

Sanat Eseri Çözömlerleriyle

Göstergebilim

Rasim SOYLU

3. Baskı

Doç. Dr. Rasim SOYLU

Sanat Eseri Çözömlerleriyle GÖSTERGEBİLİM

ISBN 978-625-7582-86-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Ekim 2021, Ankara

3. Baskı: Ekim 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüdü
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141 A/33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Doç. Dr. Rasim SOYLU

1969 yılında Sakarya'da doğdu.

1995 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Resim-iş Eğitimi Bölümünden mezun oldu.

2004 yılında Sakarya Üniversitesinde Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Resim alanında "Paul Klee'nin Resimlerinde Renk ve Biçim Sorunları" tezi ile yüksek lisans yaptı.

2013 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Bölümü'nde "Çağdaş Türk Resminde Mistik Semboller ve Göstergebilim Analizleri" tezi ile doktorasını tamamladı.

2007-2017 yılları arasında MEB Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi'nde, özel yeteneklilerin sanat eğitimi danışmanı olarak görev aldı.

2017-2020 yılları arasında Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalıştı.

2019 yılında Plastik Sanatlar alanında Doçent unvanı aldı.

Ulusal sanat yarışmalarında çeşitli ödüller kazandı. Kişisel ve karma sergilerle çok sayıda sanat etkinliklerinde yer aldı.

Halen Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Temel Eğitim Bölümünde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

ORCID No: 0000-0001-7136-1928

ÖN SÖZ

Dil, işaret, simge ve belirtilerden oluşan göstergeleri inceleyen göstergebilim 20. Yüzyılda bir bilim dalı olarak önem kazanmıştır. Sembollerin analiziyle gelişen göstergebilim, günümüzde daha da önemli hale gelmiştir.

Ülkemizde de göstergebilime merak salıp bu alanda yayınlar üreten araştırmacılar ile göstergebilim ayrı bir disiplin olarak lisansüstü araştırmalara temel teşkil etmiştir. Lisansüstü tezlerde ve akademik makalelerde göstergebilimsel yaklaşımla analizler yapan araştırmacılar ülkemizde göstergebilime önemli katkılar sağlamışlardır.

Sanattan reklama, sinemadan dilbilime kadar birçok alana yayılan göstergebilim yeniliklere de ihtiyaç duymaktadır. Bu amaçla göstergebilimi akademik kariyerinin temelini yerleştiren Doç. Dr. Rasim Soylu araştırmaları ile göstergebilime 20 yılı aşkın süredir katkılar sağlamıştır. Bilimsel birikimini aktardığı bu yeni kaynak aracılığıyla göstergebilim alanında klasik yaklaşımlara yenilik getirmiş ve Türk-İslam dilbilimini temel alarak incelediği eserler sayesinde genç araştırmacılara yeni araştırma alanları açmıştır.

Göstergebilim günümüze kadar sadece Avrupa ekolleri temelinde incelenirken Doç. Dr. Rasim Soylu bu çalışması ile literatüre yeni bakış açıları kazandırmıştır. Yeni araştırmalara ışık tutacak bu akademik kitabı hazırladığı için Doç. Dr. Rasim Soylu'yu tebrik eder, siz değerli araştırmacılara keyifli okumalar dilerim.

Doç. Dr. Mehmet Emin KAHRAMAN

ORCID No: 0000-0002-2089-3067

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Rasim SOYLU	iii
Ön Söz.....	iv
Sunuş.....	1
Giriş.....	3

1. BÖLÜM GÖSTERGEBİLİMİN TANIMLANMASI

Göstergebilimin Tarihi	6
Türk-İslam Kaynaklarında Dilbilim ve Göstergebilimin Kökleri	8
Türk ve İslam Kaynaklarında Gösterge ile Özdeşleşebilecek Kelime ve Kavramlar... ..	11
Göstergebilimin Türkiyede Gelişimi.....	21
Temel Göstergebilimin Kavramları.....	22
Gösterge (Sign).....	22
Gösteren (Signifiant)	24
Gösterilen (Signified)	25
Gönderge (Referent).....	25
Anlamlama (Signification)	26
Düz Anlam (Denotation).....	26
Yan Anlam (Connotation)	26
Derin Anlam (Deep Meaning)	27
Terim, Terimce ve Üstdil (Terminology)	27
Nesnellik İlkesi (Objectivity)	27
Uzlaşım	28
Dizge (System).....	28
Şifre (Cypher)	29
Kod (Code)	29
Nedensizlik İlkesi (Arbitrariness)	30
Gösterge Türleri.....	30
Dil Göstergeleri	30
Dil Dışı Göstergeler	31
Belirti (Index).....	31
Belirtke (Signal).....	31
Görüntüsel Gösterge (Icon).....	32
Sembol-Simge (Symbol).....	33
İletişim ve Anlamlama Göstergebilimi.....	34
Toplumsal Göstergebilim	35
Yapısalcılık.....	36
Postyapısalcılık ve Yapısökümcülük	37

2. BÖLÜM SANAT ELEŞTİRİSİ

Sanat Eleştiri Yöntemleri	40
Pedagojik Eleştiri	41
Bir Sanat Eleştiri Yöntemi Olarak Göstergebilim Çözümlemesi	43

3. BÖLÜM GÖSTERGEBİLİM SANAT ESERİ ÇÖZÜMLEME ŞEMALARI

Düz Anlam, Yan Anlam ve Derin Anlam Çözümleme Şeması	45
Karşıt Anlamlar Şeması	46
Eyleyenler Modeli (Actantial Model)	47
Eyleyenler Modeli Uygulama Şeması	48
Göstergebilimsel Dörtgen (Semiotic Square)	48

4. BÖLÜM GÖSTERGEBİLİM SANAT ELEŞTİRİSİ ÖRNEK ÇÖZÜMLEMELER

Picasso'nun "Barış Güvercini" Adlı Çiziminin Göstergebilim Çözümlemesi	55
Adnan Turani'nin "Yunus Emre" Tablosunun Göstergebilim Çözümlemesi	60
Aydın Ayan'ın "Sonsuz Barış Üzerine" Resminin Göstergebilim Çözümlemesi	64
Devrim Erbil'in "Maviye Uçmak Üzerine Bir Yorum" Resminin Göstergebilim Çözümlemesi	69
Ergin İnan'ın "Öte Dünya Kapıları" Resmi Göstergebilim Çözümlemesi	73
Mustafa Ayaz'ın Resminin Göstergebilim Çözümlemesi	77
Mehmet Başbuğ Resimlerinde At İmgesinin Göstergebilim Çözümlemesi	81
Çalınan Tarihi Eserler Sorunu ve 16. İstanbul Bienali'nde Claudia Martínez Garay'ın "Yaratıcı" Çalışmasının Göstergebilim Yöntemiyle İncelenmesi	85
Çatalhöyük Duvar Resimlerinde Hasan Dağı Tasvirinin Göstergebilim İncelemesi	91
Banksy'nin "Çocuk İşçiler" Konulu Duvar Resminin Göstergebilim Çözümlemesi	97
Otyam Kardeşlerin 1952 Yapımı "Toprak" Filminin Göstergebilim Yöntemiyle İncelenmesi	102
Diego Rivera'nın "Detroit Industry" Resimlerinin Göstergebilim Yöntemiyle Çözümlemesi	110
Bruegel'in "Babil Kulesi" Resminin Göstergebilim Sanat Eleştiri Yöntemleri ile Çözümlemesi	117
Banksy'nin "Kız Çocuğu" Resminin Göstergebilim Çözümlemesi	124
Maurizio Cattelan'ın "Komedyen" Adlı Enstelasyonunun Göstergebilim Çözümlemesi	127
Kaynakça	139
Dizin	145

SUNUŞ

Göstergebilim, 19. yüzyılın sonunda temelleri atılan ve 20. yüzyılın sonunda bir bilim dalı olarak kabul edilen bir araştırma alanıdır. Ancak henüz müstakil bir anabilim dalı olarak dahi üniversitelerde yer almamaktadır.

Hemen hemen bütün bilim dalları göstergebilim yöntemleriyle inceleme ve çözümleme çalışmaları yapmaktadırlar. Bu da göstergebilimin bir bilim dalı olmaktan çok bilimsel bir veri işleme ve çözümleme yöntemi olarak kabul edildiği izlenimini uyandırmaktadır. Bir göstergebilimci olmak için önce dilbilim, edebiyat, güzel sanatlar, sanat tarihi veya iletişim gibi birçok alanda uzmanlaşmak gerekebilir. Yani göstergebilim daha çok edebi metinleri, film ve reklamları, moda ve tasarım ürünlerini, medya ve iletişim verilerini ve sanat eserlerini incelemek ve çözümlemek için kullanılmaktadır.

Bu alanda bilhassa yüksek lisans ve doktora tezlerinde yapılan çalışmalar her geçen gün çoğalmakta ancak göstergebilim üzerine yayınlanan kitaplar tercüme düzeyinden ileriye gitmemektedir. Mevcut Türkçe literatürün hemen hemen hepsi Avrupa ekollerinin düşünce üretimlerine dayanmakta ve tarihsel süreçte pek çok eserler vermiş Türk veya İslam dilbilim ve belagat literatürünün adı hiç geçmemektedir.

Bu kitabın ilk bölümünde, göstergebilim hakkında kuramsal bilgiler yanı sıra göstergebilimin Türk ve İslami kökenlerine de temas edilecek ve göstergebilim yöntemiyle sanat eseri inceleme teknikleri ele alınacaktır. Kitabın ikinci bölümünde göstergebilim sanat eseri inceleme şemalarından yararlanılarak örnek sanat eseri çözümlmelerine yer verilecektir.

Bu kitap, Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Bölümünde “Çağdaş Türk Sanatında Mistik Semboller ve Göstergebilim Analizleri” doktora tezinden geliştirilerek üretilmiştir. Tezimin ve dolayısıyla da bu kitabın hazırlanmasında çok emekleri olan Prof. Dr. Ahmet Atan hocamı rahmetle anıyor ve tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Emin Kahraman hocama da teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Rasim SOYLU

GİRİŞ

İlk insandan itibaren, iç dünyası ve dış dünya ile iletişim kurmak için ses, biçim ve işaretler kullanmaya başlayan insanoğlu, dil ve sanat ile beraber gösterge adı verilen sembolleri de geliştirmeye başlamıştır.

İnsan için her şey farklı anlamlar içerir. Bazı şeylerin görüldüğü gibi düz bir anlamı vardır. Bazı şeyler de görünenin ötesinde yan anlam ve derin anlamlar içerir. İnsanlar bu anlamları çözerek diğer insanlarla ve insan dışındaki varlıklarla iletişim kurarlar.

Estetik ve sanat, ilk insanlardan itibaren duygu ve düşünceleri ifade etmek için en önemli bir araç olmuştur. Ayrıca mesajlarını doğru iletmek için de ortak kodlar adı verilen bir bilinç geliştirmişlerdir. Fenomen olarak adlandırılan, gözle görülen veya bilinç tarafından görülen bu kavramlar, insanlarda algılama ve yorumlama imkânlarını da birlikte getirmiştir.

Kainattaki ve tabiattaki olağanüstü olaylar, dinler tarafından ilahi birer gösterge olarak yorumlanmıştır. Somuttan soyuta gösterge olarak tanımlanabilecek sembollerden oluşan dinler insanlık alemini bir göstergeler alemine döndürmüştür. Bilhassa Ortadoğu ve Asya'da çok zengin ritüellere sahip dinler, Tevrat, İncil ve Kur'an gibi kutsal kitaplarla, göstergebilimin kökenlerini oluşturmaktadır. Türk literatürüne Avrupa'dan gelen ve pek çok bilim dalı gibi dilbilim ve göstergebilimin kökenleri de Türk ve İşlam dünyasında zannedildiğinde çok daha eskidir.

Orta Asya'da, Orhun Abideleri, Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat-üt Türk, Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig ve Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri gibi pek çok hazine bu alanda öncü sayılabilir. Kur'an'ın dil ve anlatım mucizeliğini inceleyen ve dilbilim inceliklerini Araplara dahi ders veren Cürcani, Zemahşeri ve Sekkaki gibi Türk alimler, göstergebilim gibi dilbilimlerin de temellerini teşkil edecek eserler ortaya koymuşlardır.

Gelişen teknoloji ile birlikte görselliğin her alanda etkili olduğu bir devir başlamıştır. İnsanlar görüntülü medya ile yeni bir anlamlar dünyasına adım atarlar. Bunlar, gösterge olarak adlandırılan ve bir gösteren aracılığıyla muhataplarına farklı anlamlar gönderen işaretlerden oluşur. Göstergebilim son dönemlerde, bu anlamları gösteren sembolleri çözümlen ve yorumlayan bir bilim olarak gelişmeye devam etmektedir. Dilbilim ile başlayan göstergebilim çalışmalarının etkinlik alanı bütün fen ve sosyal bilimlerle daha da genişlemektedir.